

Asia: VN/463/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2022 alusta ja 30 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2023 alusta. (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Kehitysvammaisten Tukiliitto pitää ehdotusta erittäin kannatettavana, vaikkakin sen olisi nähdäksemme aiheellista koskea yhtä lailla myös jälkihuollossa olevia nuoria. Ehdotus voi nähdäksemme nykytilanteeseen verrattuna vaikuttaa myönteisesti lastensuojelun asiakkaina olevien lasten, nuorten ja heidän perheidensä oikeuksien toteutumiseen, vaikkei sellaisenaan sitä vielä takaakaan.

Huolta asiassa herättää se, miten saadaan varmistettua, ettei mitoitus käytännössä esimerkiksi rekrytointivaikeuksien vuoksi nosta lastensuojelun palveluiden piiriin pääsyn kynnystä siten, että esimerkiksi vammaispalveluiden piirissä olevia lapsia jäisi ilman lastensuojelun palveluita, vaikka heillä tosiasiallisesti olisi lastensuojelulain mukainen tarve niille.

Olisi erittäin tärkeää pyrkiä parantamaan resursointia esimerkiksi asiakasmitoitussääntelyn kautta myös vammaispalvelun sosiaalityössä, jossa tällä hetkellä käytännössä sosiaalityöntekijöillä on usein vastuullaan monta sataa asiakasta (ml. vammaisia lapsia) per työntekijä. Tällöin jokaisen asiakkaan palveleminen hänen tilanteensa ja tarpeensa yksilöllisesti huomioiden ja asianmukaista yhteistyötä jokaisen asiakkaan ja tarvittaessa läheisten kanssa palveluprosessin eri vaiheissa tehden on erittäin vaikeaa ellei mahdotonta. Vammaissosiaalityössä on pitkään ollut näkyvissä sellaista ongelmaa, että vammaisia lapsia perheineen pyritään liian helposti ohjaamaan lastensuojelun palveluihin silloinkin, kun varsinaista lastensuojelun tarvetta ei (ainakaan vielä) ole vaan lapsen ja perheen palveluntarpeet johtuvat lapsen vammasta, jolloin niihin tulisi siten lähtökohtaisesti vastata silloin yleensä parhaiten lapsen ja perheen edun mukaisilla vammaispalveluilla. Tätä valitettavaa vammaispalveluista lastensuojeluun "poisohjaamisen" tendenssiä on nähdäksemme omiaan entisestään vahvistamaan se, jos resursointi lastensuojelun puolella olisi jatkossa merkittävästi paremmalla tolalla kuin vammaispalveluissa. Tässä esityksessä monissa kohdin hyvin esiin tulevan

yhteistyön tiivistäminen on keskeistä siinä, että nykyistä vammaisten lasten ja heidän perheidensä palveluita koskevan vastuun "pompottelua" taholta toiselle saadaan estettyä. Tähän tulee kiinnittää erityistä huomiota myös ehdotettujen lakimuutosten toimeenpanossa ja sen seurannassa sekä ryhtyä tarvittaessa korjaaviin toimiin.

2. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojeluviranomaisen kansainvälisestä toimivallasta (17 §), lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuusta kansainvälisissä tilanteissa (17 a §) sekä lastensuojelun tarpeen arvioinnista ulkomailla (17 b §). Selkiyttääkö sääntely rajat ylittäviä tilanteita?

-

3. Esityksessä ehdotetaan säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta ja lapsen palvelutarpeen arvioinnista (26 §). Onko ehdotettu sääntely selkeä?

Kehitysvammaisten Tukiliitto pitää säännöstä selkeänä ja kannattaa sitä, että lasta koskevan asian vireille tullessa ja asian selvitysvaiheessa lapsi on sosiaalihuollon asiakas, ja lapsen asia muuttuu lastensuojeluasiaksi vasta, kun lastensuojelun asiakkuuden kriteerit täyttyvät.

Vammaisilla lapsilla on muiden lasten kanssa yhdenvertaisesti oikeus lastensuojelulain mukaisiin palveluihin tilanteessa, jossa lapsen kasvuolosuhteet ja huolenpidon puutteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä ja terveyttä. Lapsen vamma tai sairaus ei ole syy lastensuojelun asiakkuudelle. Lapselle on järjestettävä vammaispalvelujen kautta riittävän varhaisessa vaiheessa palvelut, joita hän myös perheen kokonaistilanne huomioiden tarvitsee nimenomaan vammaisuutensa perusteella. Tätä olisi hyvä korostaa vielä selkeämmin esityksen 26 §:n perusteluissa, samoin kuin lastensuojelun ja muiden tarpeellisten tahojen, kuten vammaispalvelun, varhaisen, tiiviin ja sujuvan yhteistyön tärkeyttä, vaikka sinänsä palvelutarpeen arviointiprosessin moniammatillisuus ja yhteistyö lapsen ja huoltajien kanssa on perusteluissa jo hyvin esillä. Tärkeää on myös se, että palvelutarpeen arvioija perustelee kirjauksiinsa, millä perusteilla vammaisen lapsen kohdalla on päädytty esimerkiksi vammaispalveluihin tai sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, huomioiden myös lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen, jonka perusteella vammasta johtuviin palvelutarpeisiin tulee käytännössä muun muassa palveluiden maksut huomioiden yleensä vastata vammaispalveluin sekä kehitysvammaisten ja muiden erityishuollon piiriin kuuluvien lasten osalta myös kehitysvammalain mukaisilla palveluilla.

4. Esityksessä ehdotetaan säädettävän tehostetusta avohuollon tukitoimesta (37 b §). Mikä on näkemyksenne sääntelyn selkeydestä suhteessa muihin lastensuojelun avohuollon palveluihin?

Kehitysvammaisten Tukiliitto pitää ehdotettua säännöstä kannatettavana ja myös pääsääntöisesti riittävän selkeänä. Näemme säännöksen voivan edesauttaa joustavampaa vastaamista lapsen ja perheen tarpeisiin ja siten osaltaan auttaa ennaltaehkäisemään huostaanoton ja sijoituksen tarvetta. Yhdymme tältä osin myös Lastensuojelun Keskusliiton ja Autismiliiton lausuntoihin, todeten että jälkimmäisen lausunnon autismikirjon lapsista mainitut asiat koskevat pitkälti myös kehitysvammaisia ja muita vastaavaa tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria.

5. Onko esityksessä ehdotettu 49 a §:n 2 momentin c-kohdan päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroitua palvelu ja sitä koskeva päätöksenteko (49 b §) sääntelyltään selkeä ja toteutettavissa käytännössä?

Kehitysvammaisten Tukiliitto ottaa tässä ehdotettuun 49 a §:ään kantaa lähinnä vain lastensuojelun palveluiden lisäksi vammaisuuden vuoksi esimerkiksi vammaispalveluita tarvitsevien ja vammaisuuteen liittyvää erityisosaamista vaativien lasten ja nuorten näkökulmasta. Sinänsä on tärkeä integroida vaativaan sijaishuoltoon myös muita pykälässä mainittuja palveluita, kuten päihdehoitoa, jota myös osa vammaisista lastensuojelun asiakkaista tarvitsee.

Ehdotetun pykälän perusteluissa on mielestämme hyvin selkiytetty vaativan sijaishuollon järjestämistä sekä suhdetta esimerkiksi kehitysvammaisten erityishuoltoon. Tosin sivulla 158 voisi nähdäksemme 15 §:n mukaisen kunnan terveydenhuollon järjestämistä vastuun lisäksi viitata 15 a §:ään. Myöskään muiden tarvittavien sosiaalihuollon palveluiden järjestäminen vaativan sijaishuollon laitoksessa olevalle lapselle tai nuorelle ei tule jäädä vain palveluntuottajan varaan, vaan kunta vastaa viime kädessä siitä, että tarvittavat palvelut järjestetään.

Vaikka erityisesti palveluiden järjestämisen lakiperustaa on muualla ehdotuksessa jo varsin hyvin selkiytetty, kannatamme silti tämän Autismiliiton lisäehdotusten huomiontia 49 a §:n perusteluissa: "Vamma tai toimintarajoite ei saa muodostua automaattiseksi perusteeksi laitossijoitukselle. Vammasta tai toimintarajoitteesta aiheutuviin palvelutarpeisiin on vastattava ensi sijaisesta sen lain perusteella, johon palvelutarve perustuu". Näistä ehdotuksessa mainituista asioista erityisesti ensimmäinen liittyy vahvasti myös esityksen 50 §:ään ja olisi aiheellista huomioida myös sen perusteluissa. Huostaanotetun vammaisen lapsen etu voi monissa tilanteissa olla vaativan sijaishuollon laitoksen tai perustason lastensuojelulaitoksen sijasta sijoitus perhehoitoon niin, että lapselle ja sijaisperheelle järjestetään vammasta johtuviin tarpeisiin riittävä apu ja tuki, mukaan lukien lapsen omaa osallisuutta tukevat vammaispalvelut. Muutokset ovat monille kehitysvammaisille ja vastaavaa tukea tarvitseville lapsille ja nuorille erityisen vaikeita, joten heidän osaltaan olisi syytä todeta perusteluissa myös erityisesti se, että sijaishuoltopaikan pysyvyyttä on erityisesti pyrittävä turvaamaan, vieden tarvittaessa aina mahdollisuuksien mukaan vahvojakin palveluita sinne, missä lapsi tai nuori on.

6. Esityksessä ehdotetaan erityisen huolenpidon palvelun tuottamisen keskittämistä julkisen sektorin toimijoille (60 d §). Muutokseen esitetään pitkää siirtymäaikaa vuoteen 2026 asti. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

7. Esityksessä ehdotetaan vähimmäishenkilöstömitoituksia vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluihin (59 a §). Mitoitukset porrastetaan vuosille 2022–2026, täysimääräisinä mitoitukset tulisivat voimaan vuonna 2026. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Kehitysvammaisten Tukiliitto katsoo, että ehdotuksen mukainen vaativan sijaishuollon henkilöstömitoitus on erittäin kannatettava myös vammaisten lasten ja nuorten näkökulmasta. Riittävä henkilöstömäärä on välttämätön heidän erityisiin tarpeisiinsa vastaamiseksi. Henkilöstömäärän mitoitusasiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti on näiden lasten ja nuorten osalta kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä ehdotetun sääntelyn mukainen minimimitoitus ei heidän vaativien erityistarpeidensa vuoksi läheskään aina ole riittävä. Lain mukaisesta minimistä ei käytännössä saa tulla maksimia. Pykälän perusteluissa on myös syytä täsmentää, ettei mitoituksesta tule poiketa alaspäin.

Ehdotetun mitoitussäännöksen pitkä siirtymävaihe on nähdäksemme ongelmallinen etenkin koronakriisin jälkeisessä tilanteessa, jossa monet esimerkiksi vammaisten lasten ja nuorten tarvitsemat erityispalvelut ovat ruuhkautuneet, luoden tulevaisuudessa painetta vaativan sijaishuollon palveluihin.

8. Esityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi (68 a §). Onko sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

-

9. Esityksessä ehdotetaan muutettavan luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevaa nykyistä säännöstä (69 a §) siten, että siinä säädetty kiinniottaminen mahdollistaa poliisille toimivallan lapsen kiinniottamiseksi virka-apuna. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään tarkemmin uudessa 69 b §:ssä. Onko ehdotettujen 69 a § ja 69 b § sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

10. Esitys sisältää muutoksia työryhmän ehdotuksiin päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson aikana tehtävistä rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidon erityisestä rajoittamisesta (71 § ja 72 §). Millaisia vaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla näette olevan lapsen päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson toteuttamiseen?

-

11. Vapaamuotoiset huomiot edellä mainittuihin säännöksiin:

Kehitysvammaisten Tukiliiton mielestä lakiehdotus on vammaisten lasten ja nuorten, mukaan lukien kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien, kuten autismikirjolla olevien, lasten ja nuorten, sekä myös heidän perheidensä näkökulmasta suhteellisen hyvin kirjoitettu. Näiden lasten ja nuorten oikeuksiin ja asemaan on kiinnitetty hyvin huomiota erityisesti ehdotuksen nykytilan kuvauksessa. Pykäläkohtaisissa perusteluissa näitä näkökulmia, kuten lastensuojelun ja vammaispalvelun tiiviin yhteistyön vaatimusta, olisi vielä hyvä vahventaa tässä lausunnossamme sekä esimerkiksi Autismiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnoissa esiin tuoduin tavoin.

Useat ehdotetut säännökset todennäköisesti parantavat lastensuojelun palveluita tarvitsevien kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien lasten ja nuorten hyvinvointia ja edistävät heidän oikeuksiensa toteutumista. Erityisesti kiitämme kehitysvammaisten lasten ja esimerkiksi erityishuolto-ohjelman merkityksen hyvästä huomioinnista esityksen kohdassa ”Lastensuojelun suhde vammaislainsäädännön mukaisiin palveluihin”. Jotta esityksessä nousisi vielä paremmin esiin myös muiden vammaisten lasten kuin kehitysvammaisten lasten asema, yhdyimme Lastensuojelun Keskusliiton lisäehdotukseen edellä mainittuun kohtaan (s. 44). Siinä olisi hyvä vielä korostaa, että vammaisen lapsen vammansa vuoksi tarvitsemat palvelut saavat sijaishuollosta riippumatta sisältönsä vammaispalvelulaista sekä erityishuoltoon oikeutettujen lasten osalta myös kehitysvammalaista. Lisäksi vammaispalveluita koskevan luvun 2.1.9 ensimmäistä kappaletta olisi vastaavasti hyvä muuttaa käsittelemään vain kehitysvammaisten henkilöiden sijasta laajemmin vammaisia henkilöitä.

Isoimpana huolenaiheena uudistuksessa kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien lasten ja nuorten näkökulmasta Tukiliitolla on edelleen se, miten 49 a §:n mukaisten vammaispalvelun ja lastensuojelun integroitujen yksiköiden kehittyminen mahdollisesti hidastaa vammaisille (ja heistä aivan erityisesti vaativimpia palveluntarpeita omaaville) lapsille ja nuorille suunnattujen vammaispalveluiden avohuollon yksiköiden kehittämistä. Vaikka uudistuvaan vammaispalvelulakiin suunnitellaan lapsen asumisen tuen pykälää, jonka perusteella järjestettäisiin tarvittaessa (jos asuminen lapsuudenkodissa ei vahvoillakaan palveluilla ja tukitoimilla tuettuna ole mahdollista) vammaisen lapsen asuminen muualla kuin oman perheensä kanssa, niin käytännössä tätä mahdollisuutta rajaa merkittävästi se, ettei sopivia avohuollon asumisratkaisuja ole saatavilla läheskään tarpeita vastaavasti. Niiden hidas kehitys on osaltaan vaikuttanut siihen, ettei kehitysvammaisten laitosasumisen purku ole Suomessa erityisesti lasten osalta toteutunut tavoitellusti, eikä kehitysvammalaitoksissa pitkäaikaisesti asuvien lasten määrää ole viime vuosina saatu laskettua. Tämän ehdotuksen kautta tähän ongelmaan ei liene mahdollista varsinaisesti puuttua, mutta valtiovallan tulisi muin toimin pyrkiä edistämään sitä, että myös vammaispalveluihin saataisiin lisää vammaisten lasten ja nuorten yksilöllisiin ja vaativimpiin tarpeisiin vastaavia avohuollon asumisratkaisuja. Niitä voi tarjota näille kohderyhmille suunnattujen avohuollon asumisyksiköiden lisäksi riittävän vahvasti (tarvittaessa myös ympärivuorokautisesti) tuettu perhehoito. Olennaista on myös se, miten erityisesti eri toimijoiden, kuten vammaispalvelun ja lastensuojelun, yhteistyöllä pystyttäisiin joustavammin ja oikea-aikaisemmin vastaamaan kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä yksilöllisiin tarpeisiin perheiden itselleen sopiviksi kokemin tavoin niin, että ennaltaehkäistäisiin tarpeita muualla kuin oman perheen kanssa järjestetyille asumiselle sekä lastensuojelun palveluille, erityisesti huostaanotolle ja sijaishuollolle.

Toinen osaltaan myös hiukan huolta herättävä lastensuojelun tarpeessa olevien vammaisten lasten asemaa parantava muutos ovat ehdotettujen 15 ja 15 a §:ien mukaiset velvollisuudet huolehtia esimerkiksi vammaisten lasten, jotka ovat lastensuojelun asiakkaina, erilaisten tarpeellisten terveyden- ja sosiaalihuollon palveluiden saamisesta. Näiden pykälien mukaisia velvollisuuksia toimeenpantaessa on kuitenkin olennaista samalla varmistaa myös niiden vammaisten lasten ja nuorten, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta, yhdenvertainen pääsy yksilöllisten tarpeidensa mukaan näihin palveluihin, eli lastensuojelun asiakkuus ei saa olla minkäänlainen "ohituskaista" näihin palveluihin pääsemiseksi. Muuten lastensuojelun piiriin saattaa jatkossakin helpommin pyrkiä ja päätyä myös sellaisia vammaisia lapsia ja nuoria perheineen, joiden kohdalla varsinaista lastensuojelun palveluntarvetta ei ole, mutta jotka kohtaavat haasteita lapsen tai nuoren tarvitsemien muiden palveluiden, kuten vammaispalveluiden ja erilaisten terveydenhuollon palveluiden (esim. tutkimukset ja arviointi, kuntoutus, lasten- tai nuortenpsykiatria), saamisessa.

Ehdotettujen lakimuutosten toimeenpanossa ja toimeenpanon seurannassa, joiden merkitystä tämän ison ja monimutkaisen kokonaisuuden osalta ei Tukiliiton mielestä voi liikaa korostaa, on nähdäksemme syytä kiinnittää erityistä huomiota ylisektorisen yhteistyön, kuten lastensuojelun ja vammaispalvelun yhteistyön, konkreettiseen edistämiseen esimerkiksi toimivin mallein ja yhteistyötavoin sekä varmistamalla resurssien riittävyys.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry